

Espiritualitat a l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró durant el segle XVIII

Héctor López Silva

L'origen de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena

Durant l'època moderna, les funcions essencials dels hospitals era acollir i reconfortar les persones que, per uns motius o altres, es veien obligades a passar una temporada en aquests centres. En aquest sentit, doncs, els hospitals eren llocs d'assistència destinats tant a les persones itinerants, als malalts i als pobres de les ciutats (Zeller 2010: 273). A Catalunya, la majoria d'aquests establiments foren dedicats a santa Magdalena, sant Llàtzer o sant Jaume, per la identificació que aquests sants tenien amb els malalts (Reixach 2008: 272).

En el cas de Mataró, el primer hospital documentat que tenim estava dedicat a Santa Magdalena, i es trobava a la Riera (Llovet 2000: 124-125). Aquest establiment era gestionat per tres administradors i un clavari, nomenats pel Consell de la Universitat, i que s'encarregaven, entre d'altres, de la contractació del personal necessari per al bon funcionament de l'hospital. Per poder fer front a tots els dispendis que comportava aquesta gestió, es comptava amb els ingressos provinents de les pensions de censal, creats pels mateixos administradors o dels procedents de les deixes i llegats pietosos (Giménez 2005: 199). Una altra forma de finançar-se, existent des de 1585, fou un privilegi concedit per Felip II, pel qual l'hospital podia gaudir dels mateixos privilegis que l'hospital de la Santa Creu de Barcelona, entre els quals el de poder prendre possessió dels béns i drets de les persones que morissin intestades, o sense fills legítims o naturals (Giménez 2005: 198).

Aquest primigeni hospital de Santa Magdalena, situat a la Riera, canviaria d'ubicació al llarg del segle XVII. L'any 1644, el prevere mataroní Jaume Sala, va llegar tots els seus béns a favor de l'hospital de Santa Magdalena. Dintre d'aquest llegat s'inclouen dues cases, situades a la zona anomenada del Pou d'Avall, que havien de servir per instal·lar-hi un hospital destinat a l'assistència de pobres, tant sans com malalts (Llovet 2000: 166). Un cop acceptat aquest llegat, el Consell de la Universitat decidí traslladar l'hospital de Santa Magdalena a aquestes mateixes cases, complint una altra de les disposicions del llegat de mossèn Sala: que el nou hospital es dediqués tant a Santa Magdalena com a Sant Jaume (Llovet 2000: 166).

El nou recinte hospitalari se situà en una de les zones de creixement més importants del nucli urbà de Mataró entre finals del segle XVII i el segle XVIII. A partir de l'any 1679, es començà la urbanització del carrer Sant Antoni, que

donaria el tret de sortida a la urbanització de tota aquella zona compresa entre el nucli urbà i el mar, generant noves zones d'habitatge. A prop del nou hospital també es va produir una important operació d'urbanització del sòl, de la mà de Rafael Nabona Seguí, que finançà la urbanització de tota la zona del Pou d'Avall a partir del 1700 (Garcia Espuche / Guàrdia Bassols 1989: 61). Sempre amb l'hospital com a punt de referència, aquest procés d'urbanització s'anà estenent durant tot el segle XVIII, fet que comportà la unió del sector de mar (el carrer Sant Joan), amb el Pou d'Avall al voltant de 1720 (Garcia Espuche / Guàrdia Bassols 1989: 62). Cap a finals de segle, tota aquesta zona ja es trobava urbanitzada, s'inicià el procés d'urbanització de la zona compresa entre el carrer Sant Pelegrí i el sector entre el Camí Ral i l'Havana (Garcia Espuche / Guàrdia Bassols 1989: 63).

Tot aquest procés d'urbanització, va obligar el Consell de la Universitat a establir un mossèn fix a l'hospital, encarregat de l'assistència espiritual dels pobres i malalts de l'hospital, però també a tota la població que s'anava assentant a la zona. L'any 1700 aquest mossèn fou acceptat com a un més dels vicaris de la parròquia de Santa Maria, malgrat que va mantenir la seva residència a l'hospital (Reixach 2008: 277).

L'església de l'hospital

Juntament amb el nou hospital, també es va bastir una església que havia de servir per a l'assistència espiritual dels malalts. El 27 de gener de 1647, els administradors de l'hospital van rebre dels marmessors de mossèn Jaume Sala tots els ornaments necessaris per poder-hi celebrar (Salicrú 1996: 41). Dintre d'aquesta església es va bastir un retaule, format per tres quadres pintats a l'oli, obrats per Pere Cuquet que representaven sant Jaume (amb mossèn Jaume Sala als seus peus), la Concepció de la Mare de Déu i l'Últim Sopar. Juntament amb aquesta part pictòrica, també s'hi obraren dues escultures de mig cos dels sants Pere i Pau, obra de Pere Serdà, escultor de Barcelona. La decoració pictòrica del retaule va anar a càrrec del pintor mataroní Nicolau Urgellès (Salicrú 1996: 41). Per una declaració feta l'any 1759 per part de Francesc Tor i Antoni Mora, sabem que l'església comptava, a banda del retaule dedicat a sant Jaume, amb capelles dedicades a la Verge de Guadalupe, a sant Francesc de Paula, a sant Antoni de Pàdua i a santa Gertrudis.¹

---

¹ Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (MASMM), Fons de l'Hospital de Mataró: *memorial de 1759*.

Un far espiritual fora muralles

Com dèiem anteriorment, d'ençà del 1700 hi havia un vicari de la parròquia de Santa Maria que vivia a l'hospital, i que era l'encarregat d'assistir espiritualment els malalts i els pobres que hi havia allà. Amb tot, i a causa del creixement de la ciutat, el bisbe de Barcelona, Ximenes de Cascante, decretà en la seva visita pastoral de l'any 1726 que

com hajam trobat que lo Poble de la present ciutat de Mataró és molt augmentat, especialment en los arrevals de aquella [...], per lo que se necessita de major assistència y pasto espiritual [...], havem decretat y manant aportar, com ab nostres pròpies mans havem aportat, lo Santíssim Sagrament a la Iglesia de dit hospital, perquè en ella se assevere y guarde tant per la assistència de dits malalts com també per las necessitats poden ocórrer en dits Arravals²

En aquest mateix decret, també es fixaven les celebracions de misses que havia de fer el vicari assignat a l'hospital:

[...] en los dies de Diumenge y festes de precepte a horas determinades, esto és a las vuyt y deu horas del matí, celebren dos missas y en ella [l'església de l'hospital], publiquen las Festes y dejunis de entre Semmana, y ensenye la Doctrina Christiana [...] y en las tardes vage per los carrers de dits arrevals ensenyant la Doctrina Christiana als miñons³

L'església de l'hospital, i el vicari que en tenia cura, quedaven encarregats de l'assistència espiritual dels malalts que es trobaven a l'hospital, però també de tots els veïns i veïnes dels voltants. En la seva declaració de 1759, Bonaventura Ferrer, Lluís Vila i Ignasi Jonullà deien que l'església de l'hospital «es mucho el concurso que en ella assiste, especialmente los días festivos y de precepto de ohir missa». ⁴ Tal era el zel que el vicari encarregat hi posava, que en aquesta mateixa declaració tots tres testimonis afirmaven que «el Reverendo Jaime Aymerich y Costa, por su fervor, ha conseguido de muchos devotos la caridad de muchos oramentos para la celebración». ⁵

La decisió del bisbe Ximenes de Cascante, l'any 1726, de traslladar a l'església de l'hospital el Santíssim per tenir una reserva (Reixach 2008: 279) també va ser vista de forma molt positiva pels veïns de tot l'àmbit d'extramurs. En aquest sentit, tant Francesc Tor com Antoni Mora, consideraven que la presència de la reserva era

---

² Arxiu Diocesà de Barcelona, sèrie *Visites pastorals*; vol. 74 (1726): foli 19r.

³ *Ibídem*, foli 19r.

⁴ MASMM, Fons de l'Hospital de Mataró: *memorial de 1759*.

⁵ *Ibídem*.

para consuelo y administración del Viático, para promptamente subministrarles a los enfermos [de l'hospital] y a los demás enfermos de los arravales inmediatos a el y de lejos quando lo ha pedido y pide la necesidad, mayormente a las noches, quando las puertas de la ciudad están cerradas.⁶

Amb tot, els dos sants que van comptar amb més devoció entre els veïns de l'hospital van ser sant Francesc de Paula i sant Antoni de Pàdua. Així, tal com declaraven Josep Falguera i Francesc Tor, aquests dos sants gaudien d'una extremada devoció, se celebrava «una missa solemne todo los viernes» en honor a sant Francesc de Paula, mentre que els dimarts s'oferia també una missa solemne en honor a sant Antoni de Pàdua.⁷ Malgrat que aquests fossin els sants amb major veneració entre els veïns, a l'església de l'hospital també es feien altres celebracions. És el cas de l'ofici solemne que Joaquim Vendrell feia celebrar en honor a santa Gertrudis,⁸ o en honor a sant Fèlix, pagat per alguns devots al capdavant dels quals hi havia el comerciant Salvador Isart.⁹

Tot i això, en altres casos no es fa constar a qui es dedicava l'ofici, però sí que s'esmenta com s'organitzà. En dos casos s'esmenta com l'ofici es completà amb sermó i música.¹⁰ Finalment, també s'hi celebraven aniversaris en record dels difunts, com fou el cas d'Onofre Molins, el marit de Teresa Vilardebó, o un devot de qui es desconeix el nom.¹¹ Finalment, destaca també el cas del negociant Jaume Mandrí, a qui cada any se li celebrava un aniversari el dia de sant Jaume,¹² que amb el temps fou substituït per un «ofici solemne ab sermó», acompanyat d'unes completes solemnes, pagades pels administradors de l'hospital el 25 de juliol.¹³

Fora d'aquestes celebracions, els administradors de l'hospital també s'encarregaven d'organitzar-ne d'altres. En aquest sentit, cal destacar les predicacions quaresmals, que es realitzaven els dimecres de Quaresma, sent la primera el Dimecres de Cendra, que anava a càrrec del predicador triat per la

---

⁶ *Ibidem*.

⁷ Arxiu Comarcal del Maresme (ACM), Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2485: *declaración de los magnificos Doctores en Medicina Joseph Falguera y Francisco Tor*. Declaració del 23 d'abril de 1759.

⁸ MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 36 (1797-1801): anotació del 17 de novembre de 1797, foli 27r.

⁹ MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 27 (1754-1763): anotació del 29 de juny de 1757, foli 314v.

¹⁰ MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 34 (1792-1795): anotació del 15 de setembre de 1792, foli 6v; vol. 36 (1797-1801): anotació del 29 de maig de 1798, foli 101v.

¹¹ MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 31 (1781-1786): anotació del 31 de maig de 1783, foli 281v; vol. 32 (1786-1789): anotacions del 17 de maig de 1786 (foli 46r) i del dos de juny de 1786, foli 56r.

¹² MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 25 (1742-1746): anotació del 24 de juliol de 1743, foli 202r.

¹³ MASMM, *Llibres de cantar i funerària*, vol. 36 (1797-1801): anotació del 25 de juliol de 1798, folis 126r-127v.

parròquia de Santa Maria. La resta de predicacions s'encarregaven a frares caputxins, carmelites o als escolapis, ordes presents a Mataró. Per aquest servei, els predicadors rebien o quatre pessetes o dues lliures de xocolata. A més, les predicacions anaven acompanyades per la capella de música de la parroquial de Santa Maria, que cantava el miserere.¹⁴ A l'església de l'hospital també s'organitzaven les 40 Hores, establertes mitjançant una deixa testamentària de Bonaventura Peramàs, que les establí per als dies u, dos i tres de maig de cada any.¹⁵

Un altre dels aspectes de què van tenir cura els administradors era aconseguir indulgències per a les persones que acudissin a l'església de l'hospital. En aquest sentit, cal destacar-ne la indulgència plenària que es va aconseguir l'any 1749 per tota aquella persona que resés per la «concòrdia dels Prínceps Christians» davant una imatge de sant Francesc de Paula, «dintre els tretze divendres continous o antes a la festa [de] dit sant».¹⁶ Referent a aquesta indulgència, cal dir que en un principi només era aplicable a les esglésies dels convents, però l'actuació dels administradors de l'hospital va fer que el reverend Esteve Vilanova, vicari general de la diòcesi de Barcelona, la fes extensiva a l'església que ells ajudaven a administrar.

A finals de segle, es tornarien a concedir noves indulgències per a les persones que assistissin a l'hospital. La primera, de 1778, tenia efecte sobre tothom que resés, de nou, per la pau i concòrdia dels prínceps cristians, però també per la «extirpación de Herejias y demás necesidades de la Iglesia»; per aconseguir-la, havien d'acudir-hi durant la Quaresma i havien de confessar-se i combregar.¹⁷ 10 anys més tard es tornava a concedir una nova indulgència, en aquest cas per a tota aquella persona que assistís a la celebració d'una missa de difunts a l'altar major de l'hospital, tot pregant perquè l'ànima del difunt «se libre de las penas del purgatorio».¹⁸ De nou, l'any 1790 es tornava a concedir una indulgència com l'anterior, però en aquest cas s'especificava que només seria vàlida per les misses celebrades a l'altar sota invocació de la Verge de Guadalupe.¹⁹

Cal tenir en compte, també, que els administradors de l'hospital podien acceptar pensions de censal, provinent de deixes testamentàries, destinades a sufragar misses o aniversaris *pro anima* del difunt o difunta que així ho havia disposat en el seu testament. En aquest sentit, destaquen les deixes de Maria Anna

---

¹⁴ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2537: *notta de algunes disposicions que en lo decurs del any deu tenir present la Administració* (s/d).

¹⁵ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, 72-2: *Llibres d'actes (1786-1841)*: anotació del quatre de gener de 1787, foli 4r.

¹⁶ MASMM, Fons de l'Hospital de Mataró: *indulgències dades a Barcelona lo any 1749* (s/f).

¹⁷ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 1882: *gràcies i indulgències concedides*; indulgència dada el 24 d'octubre de 1775.

¹⁸ *Ibidem*, indulgència dada el 31 de gener de 1788.

¹⁹ *Ibidem*, indulgència dada el sis de març de 1790.

Recoder (una missa), de Joan Espanyol (14 misses a celebrar el primer diumenge de cada mes, i les restants els dies dos o tres de novembre), de Josep i Maria Anna Recoder (una missa a celebrar a les nou del matí del quatre de maig) o la de Francisca Bosch (una missa a celebrar a les nou del matí cada 25 de juliol).²⁰ Dintre d'aquesta primera categoria, també trobem la celebració «de un nocturno y aniversari de rèquiem», a celebrar el dia tres de novembre, per l'ànima de Francesc Baró.²¹ Tanmateix, cal destacar la disposició que feu Joan Baptista Vinyals, pagès d'Argentona, que creà un censal de 300 lliures per tal de pagar un «ofici solemne ab exposició del Santíssim», que havia de ser celebrat pel prior del convent de Sant Josep dels Pares Carmelites Descalços.²²

També hi havia deixes de caràcter material. És el cas de la feta pel prevere Jacint Finet, que disposà en el seu testament un llegat de 200 lliures destinades a proveir de carbó els malalts, tant homes com dones, durant l'hivern.²³ Finalment, destaquen les dues deixes fetes per Maria Anna Janer i Albià; la primera, de 1789, implicava la fundació d'un benefici sota l'advocació de sant Francesc d'Assís a l'altar major de l'hospital, i s'obligava a l'obtentor del benefici a celebrar 183 misses «en lo altar de la cuadro de convalescència», així com a fer una «plática» mensual als malalts.²⁴ Amb tot, la deixa de Maria Anna Janer no quedaria completa fins a l'any 1792, quan els administradors de l'hospital obtingueren el permís del bisbe per poder edificar «un oratorio con tres paredes y una bóveda y los ornamentos necesarios», destinats a oir missa els dies de festa.²⁵

La processó de Corpus Christi

D'ençà que el papa Urbà IV va instituir la festivitat de Corpus Christi l'any 1264, aquesta va esdevenir una de les celebracions més importants dins el calendari litúrgic catòlic. Per aquest motiu, no ens ha d'estranyar que els administradors de l'hospital demanessin permís, l'any 1772, per poder celebrar una processó amb el Santíssim «en mayor culto de Dios y su veneración» durant un dels dies de l'octava de Corpus.²⁶

---

²⁰ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 1665: *memorial de las missas que dehuen fundar los Senyors Administradors* (s/d).

²¹ *Ibidem* (s/f).

²² ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 30: *Llibre de resolucions dels administradors de la Causa Pia dels hereus del Reverend Doctor Fèlix Pla*; anotació del quatre de novembre de 1770, folis 10v-11r.

²³ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 1516: *Fundació a favor de l'Hospital de Mataró, dotat del censal de Joan Buget* (s/d).

²⁴ MASMM, Arxiu del Rector, plec núm. 36: *Directori del pàrrocho Damià Sumalla*, foli 88r.

²⁵ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2537: *notta de algunas disposiciones que en lo decurs del any dehuen tenir present la Administració de l'Hospital*; disposició del 22 d'agost de 1792 (s/f).

²⁶ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2537: *celebració de Corpus*; sol·licitud dels administradors datada el 30 de maig de 1772 (s/f).

El 21 de juny d'aquell 1772 s'anotà en els llibres de cantar i funerària de la parròquia de Santa Maria que s'havia celebrat una processó per petició dels administradors de l'hospital, així com de diversos devots. Aquesta processó se celebrà «en lo Diumenge infra octavam del Corpus»,²⁶ s'inicià a les sis de la tarda i tingué el següent recorregut:

fou del modo acostumat en la Professó General de Corpus, a excepció que en aquella no hi assisteixen les comunitats regulars de esta ciutat. Fou lo concurs de dita professó per lo mateix carrer del Hospital, camí Ral, carrer de Sant Joan, carrer del Trànsit o Cós, carrer Sant Antoni, Camí Ral fins l'església de l'Hospital [...] Aportà la custòdia lo referit Doctor Viñals, ecònom, parant-se en los altars que se trobaven per los carrers²⁷

Un any més tard, aquesta processó de Corpus celebrada pels ravals de l'hospital comptà amb la presència del rector de la parròquia de Santa Maria, que s'encarregà de dur la custòdia durant tot el recorregut. L'explicació que ens dona la documentació és que la processó de Corpus pròpia de la parròquia no s'havia pogut celebrar per haver plogut, motiu pel qual s'hagué de canviar de dia. L'assistència del rector de Santa Maria a aquesta processó implicà, també, que els administradors de l'hospital contractessin els serveis del mestre de capella de la parròquia, a qui lliuraren un total de sis lliures per l'acompanyament musical.²⁸

A partir d'aquest punt, les referències documentals a aquesta processó es tornen esparses. Sabem que l'any 1776 els administradors sol·licitaren permís perquè assistissin els frares caputxins del convent de la ciutat, fet que s'acceptarà sempre amb la condició que no poguessin cantar durant el recorregut de la processó.²⁹ L'any 1779, Salvador Mateu, Ignasi Jonullà i Josep Puig, veïns de la zona, informaven els administradors de l'hospital que tots els veïns del «arrebald de baxo» havien contribuït amb diners per tal de poder comprar una custòdia per a la celebració de Corpus. Un any més tard, en un memorial presentat al rector, s'informava que tota la celebració de Corpus era finançada pels «moradores con limosnas voluntarias», que s'encarregaven d'engalanar els carrers per on passava la processó.³⁰

---

²⁷ MASMM, *Llibres de cantar...*, vol. 29 (1770-1774): anotació del 21 de juny de 1772; folis 380v-380r.

²⁸ *Ibidem*, anotació del 17 de juny de 1773, foli 506r.

²⁹ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2537: *celebració de Corpus*; rebut de 17 d'agost de 1773.

³⁰ ACM, Fons de l'Hospital de Mataró, U.D 2537: *celebració de Corpus*; carta del quatre de juny de 1776; memorial del cinc d'abril de 1780.

Conclusió

Amb aquest treball hem volgut donar a conèixer un aspecte poc estudiat referent a l'església de l'hospital, com és el de la importància que va tenir com a espai de culte fora muralles. En aquest sentit, i ja des de començaments del segle XVIII, hi hagué una preocupació per part de les autoritats eclesiàstiques, amb el bisbe Ximenes de Cascante al capdavant, de dotar l'església de l'hospital d'un vicari resident de forma fixa, que donés assistència tant als malalts i pobres que es trobaven a l'interior del recinte de l'hospital, com als veïns de la zona.

Aquesta assistència espiritual passava per la celebració de misses i aniversaris de difunts, així com per l'administració del viàtic o l'organització de predicacions durant la Quaresma. Mereixen una especial atenció les devocions a sants i santes que van tenir cabuda dintre l'església de l'hospital, les més importants foren les que malalts i veïns tenien vers sant Francesc de Paula i sant Antoni de Pàdua, sense oblidar-ne d'altres com la de santa Gertrudis o sant Fèlix.

Finalment, cal tenir en compte el fet que els administradors de l'hospital es decidissin a organitzar una processó de Corpus pròpia pels carrers més propers a l'església de l'hospital. Que es dugués a terme amb el vistiplau del rector de Santa Maria ens indica la importància que va tenir l'església de l'hospital com a focus espiritual per a tots els malalts, però també per a tots els veïns de la zona.

BIBLIOGRAFIA

- GARCÍA / GUÀRDIA (1989): Albert García Espuche / Manuel Guàrdia Bassols, *La construcció d'una ciutat. Mataró 1500-1900*. Barcelona: Editorial Alta Fulla i Patronat Municipal de Cultura de Mataró.
- GIMÉNEZ (2005): Joan Giménez Blasco, *Mataró en la Catalunya del segle XVII (II). La gestió del quotidià*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- REIXACH (2008): Ramon Reixach i Puig, *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, segles XVIII-XIX*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- SALICRÚ (1996 octubre): Manel Salicrú i Puig, «Els primers edificis i la primera capella de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, 56, p. 38-45.
- LLOVET (2000): Joaquim Llovet, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- ZELLER (2010): Olivier Zeller; *Historia de la Europa Urbana (III). La Ciudad moderna*. València: Publicacions de la Universitat de València.